

A freudizmus bűnözéselmélete

SZABÓ ANDRÁS

1. Úgy vélem, hogy a mélylélektani nézetek — és ezeken belül a freudizmus — világnézeti vonatkozásainak és filozófiai alapjainak bírálata időszerű és halaszthatatlan feladat; elősegíti és megkönnyíti a társadalomtudományok egyes ágaira alkalmazott mélylélektani tételek kritikáját. Ezért örömmel üdvözölhetjük a Filozófiai Szemleben e tárgyban megjelent tanulmányt és a Pszichológiai Szemle hasábjain napvilágot látott cikkeket.¹ A világnézeti-filozófiai bírálat, valamint az ezt kiegészítő „szakmai” kritika időszerűségét és halaszthatatlanságát mindenekelőtt abban látom, hogy a mélylélektani nézeteket tükröző hazai irodalmi termékek abban az időpontban jelentkeztek, amikor a marxista társadalomtudomány társadalmi valóságunk jelenségei felé fordulva, ezeket empirikus módon és szociológiai szemlélettel kívánja megragadni. A hazánkban kibontakozó kriminológiai (a bűnözés oktana) kutatások egyik központi kérdése, a fiatalkorúak bűnözése és erkölcsi züllése szolgáltatta azt az *aktuális tárgyat*, amelynek kapcsán a szóban forgó publikációk megjelentek, döntő többségükben *társadalmi jelenség mélylélektani* magyarázatának igényével. Ezért ezeket a műveket úgy foghatjuk fel, mint a társadalmi jelenségek empirikus kutatásában kibontakozó szociológiai szemlélet pszichologizmussal történő felváltására tett kísérleteket.^{1a}

Már előljáróban le kell szögeznünk, hogy a szóban forgó publikációk *tárgyilag* indokolt és a marxista elmélet által kielégítően meg nem oldott kérdéseket vetnek fel. A dogmatikus nézetek pszichológia-ellenességével szemben hangsúlyoznunk kell, hogy szociológiai jelenségek pszichológiai vizsgálatát szükségesnek és a kriminológiában elengedhetetlenül fontosnak tartjuk, mivel ezen az utóbbi területen tudatos emberi magatartások (bűncselekmények) vizsgálatáról van szó. Bírálatunk tehát nem általában a fiatalkori bűnözés *pszichológiai* aspektusú megközelítése ellen irányul, hanem a freudista kriminológiának a bűnözést magyarázó elméleti formulája ellen. Ennek a magyarázó elvnek alapvető hibája — mint látni fogjuk — a freudista lélektan hibás emberképére vezethető vissza. Egyébként nem véletlen, hogy Nyugaton a kultúr-antropológiai irányzat — mint a freudizmus egyik legkövetkezetesebb ellenlábasa — éppen a mélylélektan individualista emberképének meghaladására tesz kísérletet. Az ember társadalmi természetének tagadása

¹ Huszár Tibor: A mélylélektan és az emberi magatartás meghatározottsága. (Magyar Filozófiai Szemle, 1961. V. szám.); Garai László: A tudat és a tudattalan dialektikus materialista fogalmához. (Pszichológiai Szemle, 1961. 2. szám.)

^{1a} Itt elsősorban a Huszár Tibor és a Garai László tanulmányában említett publikációkra gondolunk.

a pszichés modell felállításában lehetetlenné teszi a freudista lélektan számára társadalmi jelenségek adekvát pszichológiai aspektusú megközelítését.

A filozófiai-világnézeti bírálatot kiegészítő, már említett „szakmai kritika” azonban nemcsak a társadalmi jelenségek adekvát elméleti tükrözésének igénye és követelménye, hanem gyakorlati megfontolások miatt is igen fontos. A bűnözés oktanában elfoglalt elméleti álláspont ugyanis meghatározza a bűnözés elleni állami és társadalmi küzdelem programját is. A mélylélektani nézeteket tükröző publikációk sem álltak meg a fiatalkori bűnözés oktanánál, hanem elméleti álláspontjuknak megfelelő büntetőpolitikai program alapvonalait is kidolgozták.

A következőkben a freudista *kriminológia* alaptételeit vesszük szemügyre, és Freud nézeteire — mint alapnézetekre — csak annyiban térünk ki, amennyiben ez a kriminológia metodikáját és a bűnözést magyarázó elvet érintően szükséges.

2. A freudista kriminológia — különösen a második világháború után — igen előkelő helyet vívott ki a kapitalista országok bűnügyi elméletében. Elég talán arra utalnunk, hogy a nyugati világ egyik legnagyobb hatású büntetőpolitikai reformmozgalma — a *Défense Sociale Nouvelle* — ezt a kriminológiát tette meg elméleti alapjának.² Ezt az előkelő helyet számára — a többi között — a freudizmus *irracionális* elemei biztosítják. Thomas Mann — egyébként problematikus értékelésében — helyesen mutat rá a freudizmusnak erre az oldalára.³ A freudizmus és a freudista kriminológia irracionális elemei támogatják a bűnügyi elméletben kialakult és különösen a második világháború után megerősödött *indeterminista* áramlatokat. Ezek az áramlatok a pozitivistá szociológiából kinőtt és kitereltesedett kriminológia determinizmusával igyekeznek leszámolni. Ezeknek a kísérleteknek leplezetlen politikai motívuma és apologetikus éle csendül ki Marc Ancel érveléséből. Eszerint a pozitivistá determinizmus azért vetendő el a bűnügyben, mert „amorális, nem ismeri el ugyanis az egyén felelősségét, és végső konzekvenciájában a társadalomra hárítja a bűnözésért való felelősséget”.⁴ H. Mannheim kétségbe vonja a bűnözés okainak tudományos megismerési lehetőségét, és egy következetesen indeterminista bűnügyi kiépítését követeli.⁵ V. H. Nagel a determinizmust embertelennek bélyegzi, és azért veti el, mert nem veszi figyelembe a lelki autonómia létezését s nem számol az elemi pszichikai folyamatok indetermináltságával.⁶ A bűnügyi kérdésekben vallott indeterminizmus filozófiai megalapozásában egyre nagyobb szerepet játszik az egzisztencializmus és a természettudományos indeterminizmus. Eduard Dreher pl.

² Vö. J. Graven: Die Forderungen der modernen Kriminologie und die Strafrechtsreform. Die Vereinbarkeit der Grundsätze der Kriminologie und der Sozialen Verteidigung mit den Forderungen des Rechtsstaates. (Internationales Colloquium über Kriminologie und Strafrechtsreform. Freyburg, 1958.)

³ Thomas Mann: Freud helye a modern szellemtörténetben. Két tanulmány. Bp. Officina.

⁴ Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 1958. Sonderheft, és *Défense Sociale Nouvelle*. (Paris, Cujon 1954. 35—36. o.)

⁵ Über einige neuere Entwicklungstendenzen in der Kriminologischen Forschung. (Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 1957. 1. sz. 9. o.)

⁶ „Klassische” und „Moderne Kriminologie”. (Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft. 1959. 1. sz. 133. o.)

a bűnügyi indeterminizmust így indokolja: „A modern természettudomány a mikrokozmosz világában oly messzemenően számolta fel az okozati összefüggés törvényét, hogy ennek érvényessége az etikai döntéseknél többé már nem jelenthet posztulátumot”.⁷

Talán ez a tallózás is megfelelően érzékelteti azoknak a nézeteknek elterjedtségét, amelyek a bűnügyi indeterminizmus időszerűségét próbálják igazolni. Az indeterminizmus eszmei talaján minden irracionális mag szárba szökkenhet. De Greefnek, a második világháború utáni időszak legjelentősebb freudista kriminológusának életművét nem véletlenül méltatják éppen azért, mert a hagyományos pozitívista bűnügyi determinizmusát igyekezett meghaladni. A freudizmus kriminológiai alkalmazásának érdeme az — írja Pinatel, De Greef életművét méltatva —, hogy ma már figyelmen kívül hagyhatjuk azokat a „biológiai, pszichológiai és társadalmi faktorokat, amelyek terhére írták a pozitívisták a büntetett, és amely faktorok állítólag meghatározzák az ember modern életbe való beilleszkedését”. A pszichoanalitikus kriminológia „az eddigi ismereti fokokat meghaladja abból a célból, hogy a mélyen gyökerező és tudat alatti pszichológiai mechanizmusokat felderítse. . .” és ezt a kriminológiát „a latens kriminalitás és kevésbé a napi jelenségek érdeklik. Ez az irányzat a *potenciális* kriminalitást akarja kutatni”.⁸ Ebből látható, hogy a freudista kriminológia a burzsoá állami intervenció növelésének büntetőpolitikai programját igyekszik megalapozni.

3. Irracionális elemei mellett a freudizmus kriminológiai sikereit alapjaiban *szociológia-ellenes* vonásainak köszönheti. A pozitívista szociológiából sarjadt bűnügyi számára még vitathatatlan volt az a tétel, hogy a bűnözés társadalmi jelenség és mint ilyen, meghatározott. Ennek kapcsán mondotta Bonger, hogy „az indeterminista kriminológia *contradictio in adjecto*”.⁹ A freudista kriminológia pszichologizmusa ezt a helyes és vitathatatlan kiindulási pontot támadja. Szinte szállóige már a freudista Reiwald Paul szellemesen fogalmazott tétele: „a pszichózis és a neurózis a bensőben megérlelt bűnözés, a bűnözés pedig a külvilágba kivetített neurózis”. Gregory Zilboorg még világosabban fejt ki a bűnözés = neurózis tételét. Eszerint: „az ember *bűnös megnyilvánulásai* nem egyebek, mint viselkedésének változó *neurózisai*. A bűnös viselkedés a neurotikus magatartás különleges, bonyolult megnyilatkozása, amely az ember ösztönfejlődésének és ösztönkiteljesedésének útján, az időközben kifejlődött vagy véletlenül előállott aberrációkban gyökerezik”. Itt már megtudtuk azt is, hogy a bűncselekmény olyan neurotikus zavar, amely az ösztönélet aberrációira vezethető vissza. Ezt követően Zilboorg a bűncselekményt és normális magatartást összekapcsoló utolsó szálát is (tudatossá vált motívumok) elvágja, amikor a bűncselekmény irracionális lényegéről beszél. „A bűnöző magatartás nem logikus fejlődés következménye. Ennek kevés köze van az értelemhez és még kevesebb a szándékos rosszakarat-hoz. A bűnözés mélyen az ember *ösztöneiben gyökerezik*, és legtöbbször a bűnös egyén ösztönös és impulzív életének a cselekedetét képezi”.¹⁰

⁷ Die Vereinheitlichung der Strafen und Sichernden Massregeln. (Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft. 1953. 4. sz. 487. o.)

⁸ Idézi Graven i. m. 58—59. o.

⁹ Idézi V. H. Nagel i. m. 118. o.

¹⁰ Encyclopedia of Criminology. New-Jork. 1949. Pszichoanalitikus vizsgálatok a kriminológiában. 1146. o.

A freudista kriminológia szociológia-ellenességének legfontosabb megnyilvánulása az az elméleti tétel, amely a bűnözést a neurózisokkal azonosítja. Ez a tétel azért érdemel figyelmet, mert a bűnokban kiindulási pontját érintő, a bűnokban egész jellegét meghatározó elméleti tétel. A bűnözés = neurózis tétel egy *pszichiátriai* jelenséget *társadalmi* jelenséggel azonosít, és így az utóbbit éppen lényegi jegyeitől, társadalmi tartalmától fosztja meg. Teljesen kézenfekvő és hosszabb bizonyítást nem is igényel annak belátása, hogy — normális emberek esetében — egy magatartás bűncselekményi minőségét nem az a viszony dönti el, amely a cselekvő személy pszichés folyamatai és magatartása között fennáll. A cselekvéssel, a magatartással a személy szociális kapcsolatokat meghatározott rendjét érinti; a cselekvés a külvilággal való kapcsolat és kölcsönhatás egyik legjelentősebb formája. A magatartás lényegi megítélése nem választható el a külvilágban, a társadalmi kapcsolatokban okozott eredménytől. Egy magatartás bűncselekményi minőségét az emberi társadalom története során mindig *társadalmi hatásai* döntötték el. Egy olyan magatartásnak, mint pl. a lopás, bűncselekményi jellegét nem lehet máshol és másban keresnünk, mint társadalmi vonatkozásaiban, abban, hogy a fennálló tulajdoni rend megsértése.

Az eddig idézett freudista álláspontok a bűnözés és a neurózis *lényegi* azonosságát hangsúlyozzák, azt, hogy a bűncselekmény a neurótikus magatartásnak csak egyik elkülönített formája, bár a lényegi azonosság mellett nem tagadják a társadalmi (jogi) értékelés elemének jelentőségét a bűncselekménynek mint a neurótikus viselkedés egyik formájának a többitől való *elkülöníthetőségében*. A hibás kiindulási pont és gondolatmenet belső logikája azonban sok freudista szerzőt juttatott el a bűnözés és a neurózis *teljes* azonosításának tételéhez. Így pl. az egyik legjelentősebb freudista kriminológiai munkában, a Frustration and Agression c. kötetben K. R. Eissler annak szükségességét hangsúlyozza, hogy a bűncselekményt nem a jogi norma megsértése alapján kell megfogalmazni — tehát nem a magatartás társadalmi hatásai alapján —, hanem az excessus pszichikai kísérőjelenségei és a személyiség struktúrájában elfoglalt helye szerint. Ennek az álláspontnak logikus következménye, hogy a bűnokban megszűnik társadalomtudomány lenni és a körlélektan részévé válik, mert az érintett alapjelenség — a bűnözés és a bűncselekmény — ugyancsak megszűnt társadalmi jelenség lenni és pszichiátriai jelenséggé vált. Ennek a felfogásnak alapja a *klinikai szemlélet*, amelyik viszont logikus következménye a freudizmus egész metodikájának. Ennek a klinikai szemléletnek egyik figyelemreméltó megnyilvánulása a bűnözők esetvizsgálatainál a „természettudományos egzakttság” székepszise minden szociológiai „spekulációval” szemben. Nézzük meg közelebbről, hogy ez a *klinikai szemlélet* milyen kapcsolatból áll a freudista *metodológia* egészével.

4. Ismeretes, hogy a freudizmus neurózistanként indult, majd fokozatosan kiépítette általános lélektani tételeit, ezeket pedig a társadalmi jelenségek vizsgálatánál magyarázó elvként és módszerként alkalmazta. Ezt a fejlődési folyamatot Freud így összegezte: „Első célunk az ember lelki zavarainak megértése volt, minthogy egy érdekes tapasztalat megmutatta, hogy e téren a megértés és a gyógyulás csaknem egybeesnek és hogy járható út vezet egyik-től a másikhöz. De nemsokára ezután felismertük azt a közeli kapcsolatot, sőt *belső azonosságot*, mely a kóros és az úgynevezett normális folyamatok között fennáll; a *pszichoanalízis* mélylélektanná fejlődött, és ebből, minthogy

semmit sem érthetünk meg a lélektan segítségével nélkül abból, amit az emberek alkottak és véghezvisznek, önként adódott a pszichoanalízis alkalmazása a tudás számos, különösen szellemtudományi területére”.¹¹ Ebben a tömör summázásban megtaláljuk a szociológiaellenes klinikai szemlélet minden fontos vonását. Itt csak két jellegzetes jegyet emelünk ki. Az egyik a normális és a kóros folyamatok belső *azonosságának* hangsúlyozása, a másik pedig a *társadalmi jelenségek pszichológiai* megközelítésének mint egyedül követhető eljárásnak fikciója. Annak érdekében, hogy a freudizmus szociológiaellenes vonásai még inkább kiugorjanak, nézzük meg, hogy Freud hogyan is vélekedett a szociológiáról és a szociológiai módszerről általában. „A *szociológia*, mely az embereknek a társadalomban való magatartását tárgyalja, *nem lehet más, mint alkalmazott lélektan* : szigorúan véve csak két tudomány létezik, lélektan, valamint tiszta és alkalmazott természettudomány”.¹²

A freudizmus klinikai szemléletének korlátai nemcsak abban vannak, hogy a normális és az abnormális jelenségeket azonosítja és a társadalmi jelenségek pszichológiai magyarázatát tartja egyedül járható vizsgálati útnak a társadalomtudományokban. Amikor a freudista szerzők a bűnözés jelenségét vizsgálják, a klinikai szemlélet logikus következményeként *esetvizsgálatból* indulnak ki. Az esetvizsgálat és az elméleti általánosítás, a törvényszerűség felállítása között nincs semmi közbeeső vizsgálati eljárás, nincs semmi közbeeső tag a merőben individuális és az általános között. Ismeretes, hogy a társadalmi jelenségek tömegjelenségek. Az esetvizsgálat pedig képtelen átfogni olyan — az individuális jelenség határait meghaladó — jegyeket, mint amilyen pl. a városiasodás és a bűnözés, a népesség átrétegződése és a magatartási minták változása, valamint ezeknek a demográfiai jelenségeknek bűnözéssel való összefüggése, továbbá a bűnözésnek a társadalmi struktúrával való kapcsolata. Az esetvizsgálat szükséges része ugyan az empirikus vizsgálatoknak, de a csak erre építő elmélet a *szétfolyó empiria* és a *spekulatív általánosítás* szélsőségei között mozog.¹³ A freudista kriminológia a kriminálszociológia bírálata nyomán végzett ugyan csoportvizsgálatokat¹⁴ de ezeknek részletes kritikája kimutatta a csoportválasztás önkényes és az elméleti következtetéseket eleve igazoló jellegét.¹⁵ Az esetvizsgálat és a spekulatív általánosítás közötti űrt a freudista szerzők az *elemző levezetés* helyett egy sajátos módszerrel töltik ki, a *képszerű analógia* módszerével. Nézzük meg ezt az eljárást egy példán.

A mélylélektan a gyermek fejlődését úgy értelmezi, mint a szekszuális éérésre korlátozódó folyamatot. Freud a szekszualitás elméletét jellemteni irányba is továbbfejlesztette.¹⁶ Eszerint a jellembeli tulajdonságok a szekszu-

¹¹ A lélekelemzés legújabb eredményei. Ampelos könyvek I. Debrecen, 1943. 174. o.

¹² S. Freud i. m. 213. o.

¹³ Kulcsár Kálmán A ténykutatások jelentősége a jogi jelenségek megismerésében (Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, 1961. 4. sz. 521. o.) c. művében helyesen hangsúlyozza, hogy az esetvizsgálatok „metodológiaiag nem maradhatnak ellenőrizetlenek, hanem meg kell találni a módot a feltárt tényezők, vonások egyediségének vagy általánosságának és emögött lényeges vagy lényegtelen voltának megállapítására”. Erre nézve lásd még Vermes Miklós: A kriminológiai kutatások módszertani kérdései. (Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője. 1961. 1—2. sz. 83. és 92—93. o.)

¹⁴ Unravilling Juveniles Delinquency. 1950.

¹⁵ Sutherland bírálatait ebben a vonatkozásban részletesen kommentálja D. J. Bordna: Hauptrichtungen in Theorie und Erforschung der Kriminalität in der USA. Köln.

¹⁶ S. Freud: Charakter und Analerotik. Wien, 1908. és Die Kulturelle Sexualmoral und die moderne Neurosität. Wien, 1908.

alítás egy bizonyos fejlettségi fokának (orális, anális, genitális) felelnek meg, A szekszualitás fejlődésének bizonyos fokán elszenvedett traumák „rajta hagyják nyomukat az egyén testi felépítésén és jellemén. Nem meglepő, hogy oly sok egyén még később is hordozója primitív, kora gyermekkori viselkedési formák szembetűnő jegyeinek; gondoljunk csak az orális fejlődési szak vonatkozásában a nagyétkű, nagyívó emberekre vagy a harapó szadistára, vagy gondoljunk az anális fejlődési szak kapcsán az elhanyagolt vagy éppenséggel piperéskedő felnőttekre. Még a bűncselekmény is szükségképpen magán viseli ezeket a – kora gyermekkori – behatásokat, gondoljunk csak a bandita fogszerű tőrére, vagy az okirathamisító fogszerű szadisztikus tollára, avagy a fegyvert tartó rabló végbéli robbanékonyságára – ami egyáltalán nem meglepő.”¹⁷ Számunkra bizony meglepő állítások ezek. Más helyütt ugyanez a gondolat így ismétlődik: „Az olyan személy, aki az orális fázisban rögződött, nagyevővé, iszákossá vagy pedig betörővé válik.”¹⁸ Talán úgy tűnik, mintha a felhozott példa szándékosan erőltetett, kiragadott volna. Ezért egy másik neves pszichoanalitikus szerzőhöz fordulunk. Az indító tétel nála így hangzik: „A gyermek ösztönéletének fejlődése, érése és szublimálódása meghatározza a gyermek későbbi helyét a társadalomban. . . és egyéves korban a társadalmi alkalmazkodás formái megkapják alapjellegzetességüket.” A bizonyító példa szerint a tisztaságra szoktatásnál a gyermek ellenállásának erőszakos letörése olyan neurotikus szorongásos állapotot eredményez, amely a személyiségfejlődésben az úgynevezett anális jellemet alakítja ki. Erre a kisgyermekkori neurotikus szorongásra vezethető vissza a „hatalmat igenlő pedáns hivatalnok magatartása, aki a hatalom erejét korrektségével védi ki”.¹⁹

A pszichés mechanizmus formai hasonlósága – mint láthatjuk – alapot szolgáltat a képszerű analógia – egyébként érzékletes – alkalmazására, a spekulatív általánosításra, amely a két magatartás tartalmi különbségét még csak észre sem veszi.

A klinikai szemléletnek itt egy másik jellegzetességére bukkantunk: a spekulatív általánosítás a magatartásformák vizsgálatánál a formai hasonlóságot emeli ki, és teljesen *mellőzi a tartalmi, megkülönböztető jegyeket*. A freudizmus klinikai szemléletének spekulatív pszichologizmusa *a társadalmi jelenségek vizsgálatánál a tartalmi* (társadalmi, szociológiai) *elemzés megkerülésének módszere*. Állításunk súlyát talán alkalmas csökkenteni az a körülmény, hogy a példák epigonok műveiből valók. Ha azonban arra gondolunk, hogy Freud a szövés-fonás feltalálását a nők szekszualis életének bizonyos jelenségeire vezeti vissza,²⁰ akkor kézenfekvő a következtetés helytállósága: a freudizmus a társadalmi jelenségek magyarázatát pszichológizmussal váltotta fel.

A felhozott példák azt voltak hivatva bizonyítani, hogy a spekulatív általánosítás nem elemző levezetés eredménye, hanem a mélypszichológia magyarázó elvének – a szekszualitásnak – képszerű analógiával való alkalmazása.

A freudizmus szociológiaellenes vonásainak egyik gyökerét a jellegzetes klinikai szemléletben véltük megtalálni. A szétfolyó empiria és a spekulatív általánosítás, továbbá az elemző levezetés mellőzése és képszerű analógiával

¹⁷ A. N. Foxe: Criminoses. (Encyclopedia of Criminology. 331. o.)

¹⁸ Uo. 330. o.

¹⁹ Gerd Biermann: Wege zur Jugendkriminalität. Köln, 37. o.

²⁰ Vö. Freud i. m. nőiséggel foglalkozó fejezetével.

való helyettesítése, lényegében a szükséges társadalmi vonatkozások (mint az individuális és általános közötti összekötő kapocs) tartalmi elemzésének megkerülésére kidolgozott módszer. Ennek a tartalmi elemzést megkerülő formális, pszichológiai módszernek következménye a hamis azonosítás: a bűnözés és a neurózis lényegi vagy teljes azonosítása. A hamis azonosítás egyrészt a sajátos klinikai szemlélet módszertani fogyatékoságára, másrészt a normális és az abnormális jelenségek lényegi azonosságának már ismertett tételére vezethető vissza. Ez az alapja annak, hogy a freudisták számára a bűnökntan megszűnt társadalomtudomány lenni és a körülélektan részévé vált. A társadalmi jelenségek vizsgálatában alkalmazott mélylélektani pszichológizmus így „változtatja meg” egy társadalmi jelenség természetét és teszi azt neurótikus zavarrá.

A freudista kriminológia módszerének még egy további jellegzetességére kell rámutatnunk, hogy a bűnözés = neurózis tétel kimunkálásának folyamatáról a kép teljes legyen. Tévedés volna azt hinni, hogy a klinikai, empirikus esetvizsgálatok „elméleti sterilitással” zajlanak le. A mélylélektan olyan magyarázó elvet ad a freudista kriminológusok kezébe, amely már eleve meghatározza nemcsak az esetvizsgálatokból levont *következtetéseket*, hanem az empirikus vizsgálatok *körét* is. Az elemzett esetek ugyanis úgyszólván kivétel nélkül mind az indulati vagy konfliktus-bűntettek körébe tartoznak, tárgyuknál, elkövetési módjuknál vagy motívumaiknál fogva. A bűnözés *általános* jelensége a freudisták szemléletében így néhány büntetési kategóriára szűkül le. A bűnözés jelenségének ilyen szűkítése nemcsak a büntettek oldaláról történik meg, hanem ezt a szűkítést tovább fokozza az esetvizsgálatokban szereplő *bűntettek* gondos kiválasztása is. A freudista kriminológia esetvizsgálatai lényegében az *indulati bűntettek* és a *neurótikus* vagy a pszichotikus *bűntettek* kategóriájában mozognak. Ezzel meg tudják teremteni a szociológiai sterilitás légkörét, és az esetvizsgálatok igazolni látszanak a bűnözés = neurózis tételét.

A társadalmi sterilitás légköre nem azt jelenti, hogy a szűkebb környezetnek az esetanalízisben nem tulajdonítanak semmi jelentőséget. A környezeti tényezőnek azonban – a freudista kriminológia szerint – csak a büntetett élményanyagában van szerepe.²¹ A neofreudizmus kidolgozott ugyan egy sajátos környezetfogalmat, ez azonban szervesen beilleszkedik a társadalmi jelenségek pszichológiai magyarázatának freudista módszerébe. Tudjuk, hogy Freud szerint az emberek – függetlenül az adott társadalmi-gazdasági rendtől – minden társadalmi milióben azonosan egyre törekszenek: ösztönös lelki rezdülteik követésére. A neofreudisták miliófogalma lényegében pszichés környezetet jelent, és az ún. társadalmi dezorganizáció sem vezethető másra vissza szerintük, mint a személyiség dezintegrációjára. Ilyen „szociológiai aspektus” mellett az egyedi büntett elveszti minden kapcsolatát a bűnözési mozgalommal, és a szociológiai tényező csak az élményanyag vetületében tükröződik. Ennek az eljárásnak hibáját egy példán könnyen érzékelhetjük. A szélhámosság (csalás) állhat összefüggésben diszharmonikus személyiségalkattal. A személyiségalkat és bűncselekmény viszonyára szorítókozó vizsgálat azonban nem mutatja ki ennek az összefüggésnek sem a gyakoriságát, sem lényegi kapcsolatát, és nem mutatja ki pl. a családi bűntettek dinamikájának a gazdasági konjunktúráról való függését, figyelmen kívül hagyja, hogy a szél-

²¹ Nem kriminológiai vonatkozásban ezt már kimutatta Szalai Sándor: *Philosophische Grundprobleme der psychoanalytischen Psychologie*. Zürich, 1936.

hámoosság üzleti tevékenységként, szervezeten illeszkedik be a kapitalista kereskedelem mechanizmusába az üzéreken és a felhajtókon keresztül. *Az esetvizsgálatok klinikai módszere a freudista kriminológiában a bűnözés jelenségeinek vizsgálatát a bűnözési mozgalomnak – mind tárgyi, mind elkövetői vonalon – egy szűk szektorára korlátozza.* Ezért apologetikus az esetkiválasztás, amely azután a már kész mélylélektani magyarázó elv érvényességét bizonyítja. Az *elméleti magyarázó tétel* és az empirikus vizsgálatok kiválasztási módszere így támogatja egymást. Az elméletnek és a módszernek ez az együttthatása a vizsgálati anyag korlátozásában, ha a büntettes típusok sokaságára és a büntetési kategóriák számos változatára gondolunk, lényegében azt eredményezi, hogy a freudista kriminológia a bűnözésnek csak *individuális jelenségeit vizsgálja.* Ez az individuális jelleg kettős értelmű. Egyrészt a bűnözést nem mint tömegjelenséget vizsgálja, hanem mint az egyén életében lejátszódó eseményt, másrészt pedig az esetvizsgálatok *sorozata* nem jelent még megközelítő értelemben sem *csoportvizsgálatot*, mint a tömegvizsgálatok egyik módszerét. Az esetvizsgálatok sorozata ugyanis tömeges, de nem öleli fel a bűnözésnek mint tömegjelenségnek minden variánsát, pl. nem öleli fel a gazdasági, a politikai, a közlekedési büntettek körét. *Individuális* jelenségből ugyanakkor a freudista kriminológia *általános* jellegű következtetést von le. A freudista bűnözélmélet magyarázó elve és a klinikai módszer ezek szerint megengedhetetlen logikai hibával állítja fel a bűnözés = neurózis tételt. Így lúgozza ki a mélylélektani kriminológia a bűnözés társadalmi lényegét szociológiaellenes elméletével és módszerével.

5. Az eddigi elemzés során láttuk, hogy a) a freudista kriminológia irracionális elemei és szociológiaellenes vonásai biztosítják a modern burzsoá bűnügyi elméletek között elfoglalt előkelő helyét; b) a freudizmus kriminológiai alaptétele (a bűncselekmény = neurózis) a bűnözést társadalmi jelenségből kórlélektani jelenséggé avatja, és ebben a tételben koncentráli szociológiaellenessége; c) a hibás kriminológiai alaptétel kidolgozásában a freudizmus klinikai szemlélete játszik döntő szerepet. A klinikai szemlélet az esetvizsgálatokból spekulatív bűnügyi általánosításhoz jut el; a szélsőséges empiria és a spekulatív általánosítás között a képszerű analógia teremti meg a kapcsolatot a levezető elemzése helyett; d) a klinikai szemlélet a bűnözés társadalmi jelenségét inadekvát, pszichológiai módszerrel próbálja megragadni: az esetvizsgálatok sorozata nem jelent csoportvizsgálatot, amely felölelné a bűnözésnek mint tömegjelenségnek legfontosabb variánsait. Az esetvizsgálatok az indulati büntettek csoportjára és a neurótikus büntettesekre korlátozzák a bűnözés jelenségét, és ezzel a korlátozással, ezzel a szűkítéssel szolgáltatnak empirikus anyagot a már eleve kész következtetéshez. Az esetvizsgálatok freudista módszere az általános elméleti tételek érdekében az apologetikus esetkiválasztás megengedhetetlen eljárását követi; e) a bűnözést magyarázó freudista elv és a klinikai esetvizsgálat módszere egymást támogatva szűkíti le a bűnözés általános jelenségét individuális bűnözési jelenségre, majd erre az anyagra támaszkodva von le a bűnözés egészére nézve általános következtetést; f) a bűnözés = neurózis kriminológiai tétele a freudizmusnak azzal az elméleti álláspontjával függ szorosan össze, amely szerint a normális és az abnormális jelenségek lényegüket tekintve azonosak; g) a freudista kriminológia alaptétele (bűnözés = neurózis) a pszichológizmus módszerével (szociológiaellenes elméletével és módszerével) próbálja kilúgozni egy társadalmi jelenség társadalmi tartalmát.

6. A freudista kriminológia alaptétele a freudizmus szociológiaellenességével áll benső kapcsolatban: kifejezője a freudista kriminológia *pszichologizmusának*, amely társadalmi jelenséget pszichológiai, illetve kórlélektani jelenséggé változtat. A pszichologizmus a modern burzsoá szociológia egyik uralkodónak tekinthető jellemvonása.²² A pszichologizmus osztályfunkciójára nem térünk ki részletesen, mert nem feladatunk a burzsoá szociológia modern fejlődési tendenciájának vizsgálata. Arra a szoros kapcsolatra azonban feltétlenül utalnunk kell, amely a pszichológiai-szociológiai mint jellegzetes fejlődési tendencia és a freudista kriminológia pszichologizmusa között fennáll. Véleményünk szerint ennek a pszichologizmusnak köszönheti a freudizmus a maga *kriminológiai* sikereit, hiszen a kriminológia kialakulása és mai fejlődése nem váltható el a burzsoá szociológiától. A burzsoá pszichológiai-szociológia modern fejlődési tendenciájának a kriminológiában a freudista bűnoktan pszichologizmusa felel meg. A burzsoá kriminológia mint alapjában szociológiai diszciplína mai fejlődési tendenciájára a pszichologizmus térhódítása a jellemző.²³ Ez a fejlődési tendencia találkozik és egybeesik a freudizmus „önfejlődésének” tendenciájával. Láttuk, hogy ez a fejlődési irány abban jelölhető meg, hogy neurózis-tanból mélylélektanná vált, és ezt azután a társadalomtudomány különböző területeire alkalmazták. Világos, hogy ilyen körülmények között az „alkalmazott freudizmus” megőrzi alapvető jellegzetességeit, és a kriminológiában sem tekinthető másnak, mint a bűnözésre alkalmazott neurózistannak. A bűnözés = neurózis tétele mint kiinduló tétel és mint alapvető elméleti összegezés tehát nem önkényes, hanem a freudizmus lényegével összefüggő tétel. Ennek a tételnek eddig csak szociológia-ellenes vonásaira és hatásaira mutattunk rá, arra, hogy társadalmi jelenséget pszichológiai módszerrel magyaráz, sőt egyedül ezt a módszert tekinti elfogadhatónak a szociológiában. *A pszichologizmus tehát a bűnözés szociológiai magyarázatának ellenlábasa.*

7. Most fordítsuk figyelmünket a freudista mélylélektannak egy másik jellegzetességére, amely ezt a szociológia-ellenességet támogatja, és amelynek kriminológiai jelentősége ugyancsak nagy horderejű. A freudista lélektan *individualista* szellemére gondolunk. A lélektani felfogás individualizmusának gyökere egyrészt a freudista ösztönelmélet irracionálizmusában keresendő, másrészt pedig abban, hogy ez a lélektani individualizmus híven tükrözi vissza a polgári társadalom atomizált szerkezetét. Míg a materialista ösztönelmélet az ösztönök biológiai funkcióját a szervezet és környezet kölcsönhatásától nem vonatkoztatja el, hanem éppen integráló szerepet tulajdonít az ösztönöknek, addig a freudizmus ettől a kölcsönös kapcsolattól elvonatkoztat, és így az ösztönök valaminő sajátos öntörvény alapján működő „mitikus lényekké” válnak, amelyek a szervezet egészétől független, sorsmeghatározó szerepet játszanak. A freudista lélektanban az individuum és környezet kölcsönhatásának és egymást feltételező létének bonyolult rendszeréből kiszakított ösztönök alkotják a pszichés jelenségek alapját. A mélylélektanban a pszichés jelenségek – alapjában véve – csak élettanilag meghatározottak. Ez a vulgár-materializmus a pszichés jelenségek *tartalmi* vizsgálatakor szükségszerűen individualista szemléletű, mert csak az individuumra és a környezeti kölcsön-

²² Vö. A marxista filozófia alapjai. Kossuth, 1959. 711. o.)

²³ Vö. Szabó András: Modern burzsoá kriminológiai elméletek a fiatalkorúak bűnözéséről. (Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, 1961. 1–2. sz.)

hatások rendszeréből kiszakított ösztönéletre korlátozódik. A pszichés jelenségeknek ez a magyarázata azonban csonka, nem teljes. A következetesen materialista magyarázat a pszichés jelenségek *visszatükröző szerepének* elismerését követeli: a pszichés jelenségek tartalmukban az egyén és környezet viszonyát tükrözik vissza, tehát tartalmukat tekintve környezetileg meghatározottak.

A freudizmus pszichológiai felfogásának individualizmusa miatt nem látja, hogy az ember eleve társadalmi lény, a pszichés jelenségek pedig eleve társadalmi termékek és tartalmuk eleve társadalmilag meghatározott. A freudizmus felfogásában éppen ezért az ember eredendően társadalomellenes lény. Freudnak a gyermek fejlődésére vonatkozó nézetei ezt különösen plasztikusan juttatják kifejezésre.²⁴

Az egyén lelki életének individualista felfogása olyan modell, amelyből kiindulva igyekszik megmagyarázni a freudizmus a neurotikus jelenségeket. A freudizmus számos bírálója mutatott már rá arra, hogy ennek a neurozistának magyarázó elve a hedonista törekvésektől uralt ember lelki modellje.²⁵ Kriminológiai vonatkozásban az ember lelki életének individualista modellje rendkívül fontos, mert az e mögött meghúzódó felfogás az ember társadalmi magatartásának magyarázatára kihat. A társadalomtól elszakított, a társadalommal ellenségesen szembenálló egyén számára a társadalmi viselkedés normái ugyancsak ellenségesek. A magatartási norma funkciója Freudnál nem az egyén és társadalom integrálása, hanem *egyedül az elnyomás, a gátlás*. A norma nem integrál, hanem a személyiségfejlődés defektusait idézi elő; a norma neurotizál, mert az eleve antiszociális ösztönök kiélését gátolja. A nevelés mint a társadalmi normák közvetítője nem betagol, feladata és funkciója nem a társadalmi adaptáció pozitív programjának megvalósítása (ismeretanyag és viselkedési formák elsajátítása), hanem „a nevelés feladata az, hogy gátoljon, elnyomjon, eltiltson, és e feladatát mindenkor híven is teljesítette”.²⁶

A pedagógia pozitív programjának teljes semmibe vételét mutatja a pedagógia lényegének olyan meghatározása, mely szerint a fő kérdés annak eldöntése, hogy „mennyit, mikor és milyen eszközökkel szabad eltiltani”.²⁷ Ez a negatív pedagógiai program logikus következménye a személyiségfejlődés sivár felfogásának. Freud felfogásában ugyanis a személyiség fejlődése lényegében az ösztönélet kiteljesedése, nem pedig az ember társadalmi lényének elmélyülése.²⁸ A pedagógia optimálisan elérhető sikerét Freud abban látja, hogy a helyesen adagolt eltiltás és gátlás „nem okoz akcidentális gyermekkori traumákat. A másikat, a fegyelmetlen ösztönalkat hatalmát semmiképpen nem tudja elhárítani.”²⁹

A személyiségfejlődésnek ez a szűk és sivár felfogása nem vesz tudomást a személyiségfejlődés és nevelés kölcsönös kapcsolatáról, az *intellektuális fej-*

²⁴ Vö. Freud i. m. 75. o.

²⁵ C. Wendt: Die Möglichkeiten und Grenzen Psychotherapeutischer Behandlung von erwachsenen und jugendlichen Rechtsbrüchler (Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 1957. 7—8. sz.)

²⁶ S. Freud i. m. 177. o.

²⁷ Uo.

²⁸ Hermann Alice: Emberré nevelés (Bpest, 1947. Székesfővárosi Irodalmi Intézete) c. könyvében azt a tételt állítja például fel, hogy „a kisgyermek nevelése lényegében ösztönnevelés”.

²⁹ S. Freud i. m. 177. o.

lődés és a magasabbrendű érzelmek fejlődéséről, amelyek a magatartás determinációját új módon vetik fel, és nem engedik meg leszűkíteni az ösztönfejlődés és magatartás kölcsönhatására. A *fegyelmetlen ösztönalkat* sorsmeghatározó szerepére és elháríthatatlan jellegére vonatkozó freudi felfogás a freudista kriminológia egyik – ortodox – szárnyának elméleti alaptétele, és kiegészítője a bűnözés = neurózis tételnek. A fegyelmetlen ösztönalkat azonban Freudnál ugyanolyan meghatározatlan, szétfolyó kategória, mint általában az általa feltárt ösztönök.³⁰ Az ösztönfogalommal űzött spekuláció folytán minden *pszichés jelenség* különálló ösztönné, elháríthatatlan magatartást-meghatározó tényezővé válik. A fegyelmetlen ösztönalkatra vonatkozó freudi tétel kriminológiai alkalmazása Gerd Biermannnál már közelebbi kifejezést nyer: „Harag, féltékenység, gyűlölet és irigység az *ösztönerői* az ősi, eredeti bűnöző magatartásnak.”³¹

Az ortodox freudista kriminológia bűnözéseméletének sémája a következő: az ösztönök eleve antiszociális jellegűek, és ezek az antiszociális ösztönök a mozgatói a bűnöző magatartásának. A bűnözés tehát élettani jelenség, amely társadalmilag nem korlátozható, mivel társadalmi eszközök nem képesek élettani jelenségre hatni. Ezt az alapsémát kiegészíti és finomítja a személyiség struktúráltóságáról szóló elmélet. Észert a „felettes Én” és az ösztönélet követelményei közötti konfliktus neurotizál, és a bűncselekmény ennek a neurozisanak a feloldása. A bűncselekmény a felettes Én gyengeségének következménye, mivel az „én-ösztönök elutasító, elfojtó intézménye”³² nem képes gátolni az ösztönélet követelményének antiszociális dinamikáját. A bűnözés az öröm-reális elv „váltogazdálkodásában” az örömelv túlsúlyát és a realitás-elv gyengeségét jelenti. A bűnözés ezek szerint az örömszerzés egyik formája, hedonista törekvések megnyilvánulása. Ennek a bűnügyi felfogásnak a bírálata feltételezi az egész freudista ösztönelmélet bírálatát. Erre részletesen nem térünk ki, csak az alapfelfogás hibájára utalunk. Freudnál úgyszólván minden emocionális vagy indulati jelenség az ösztönökben oldódik fel. Az ösztönök magatartás meghatározó szerepe pedig az öröm-reális elven keresztül érvényesül. Az ösztönökben feloldódott emocionális és indulati jelenségek az ösztönökkel együtt a szexuális ösztönbe gyökeresnek olyannyira, hogy Freud pl. a csecsemő táplálkozásában sem lát mást, mint szexuális gyönyörszerzést. Ez a „pánszexuális” szemlélet jut kifejezésre az öröm-reális elv elnevezésében is. Az ösztönéletnek ez a szexualitásra való visszavezetése és leszűkítése azonban önkényes és spekulatív. A bűnözési folyamatra alkalmazva azt mondhatjuk, hogy bizonyos büntetési körben (szexuális bűncselekmények) a gyönyörszerzés motívuma fontos tényező ugyan, de nem magyarázat a bűnözési folyamat egészére mint tömegjelenségre.

A freudista kriminológia modern képviselői ma már nem is Freud ösztönelméletének ezt a szexualitásban feloldott tanítását és nem az antiszociális ösztönök minden gátat leromboló dinamikájáról szóló tételt használják fel a bűnözés magyarázatára. Már a polgári kriminológia neves képviselői is rámutattak arra, hogy élettani jelenségnek társadalmi tartalmat tulajdonítani nem lehet.

³⁰ Vö. Huszár Tibor i. m. 669. o.

³¹ Huszár Tibor i. m. 40. o.

³² S. Freud i. m. 70. o.

A freudista kriminológusok nem ortodox szárnyának felfogásából bennünket azok az alapelemek érdekelnek, amelyek – a környezet szerepére vonatkozó színező tételek mellett – Freud nézeteivel, alaptételeivel állnak összefüggésben. A freudista kriminológusoknak ez a „neofreudista” szárnya a felettes Én kialakulásáról és funkciójáról szóló tanítást használta fel és fejlesztette tovább sajátos, kriminológiai felhasználásra, egy másik csoportjuk pedig az ösztönélet követelményei kiélésének megghiúsításáról szóló elméletet dolgozta ki, ugyancsak speciális kriminológiai használatra. Számos szerző a két irányzatnak hol egyik, hol másik elemét használja fel, vagy pedig Jung és Adler nézeteivel fejeli meg a két felfogás valamelyikét.

8. A felettes Én funkciózavarait a bűnözéssel összefüggésbe hozó és a bűnözést magyarázó szerepére vonatkozó tanítás alapját Freudnak a személyiség strukturáltságáról szóló elmélete képezi. Ennek az elméletnek alapját Freud klinikai gyakorlata során szerzett tapasztalatai szolgáltatták. „Ha egy felnőtt neurotikus kezelése közben azon okok után kutatunk, melyek a felnőtt neurotikus tüneteit meghatározzák, azok rendszerint visszavezetnek korai gyermekkorára, és a későbbi kórokok ismerete nem elegendő sem a megértés, sem a gyógyítás számára. Így arra kényszerültünk, hogy megismerkedjünk a gyermekkor lelki sajátosságaival, és – ennek során – egy csomó olyan dolgot tapasztaltunk, melyet csak az analízis segítségével volt módunk tapasztalni. *Felismertük, hogy az első életek* (mintegy az ötödik életévig) több szempontból jelentőséggel bírnak. Először, mert magukba foglalják a szexualitás korai kivirágzását, mely az érettkori szekszualis élet szempontjából döntő jelentőségű ösztönzéseket hagy hátra. Másodszer, mert az ezen időszakban szerzett benyomások a még ki nem fejlődött gyenge ént érik, melyre lelki traumaként hatnak. Az én az általuk előidézett indulatokat *csak az elfojtás segítségével* képes kivédeni, és ily módon az egyén a gyermekkorban szerzi meg a későbbi megbetegedésekre és működési zavarokra való hajlamot.”³²

Az elfojtás mechanizmusát kutatva jutott el Freud a személyiség strukturáltságáról szóló végleges elméleti alapséma kidolgozásához. „A tünet az elfojtásból származik, mintegy ennek a képviselője az én előtt, márpedig az elfojtott az én számára külvilágot jelent, a belső külvilágot, míg a valóság a külső külvilágot. A tünetből vezetett az út a tudattalanhoz, az ösztönülethez, a szekszualitáshoz... A ember azon konfliktus folyamán betegszik meg, mely az ösztönélet követelményei és a velük szemben megnyilvánuló ellenállás között támad, és egy pillanatra sem tévesztettük szem elől azt az *ellenálló, elutasító és elfojtó intézményt*, mely különleges erővel, az úgynevezett én-ösztönökkel ruház fel bennünket.”

Énünk megfigyelő és büntető intézménye: a felettes Én. „Egy megfigyelő intézmény elkülönülése énünk többi részétől az én szerkezetében egy szabályszerű vonás.” A megfigyelés intézményének és a büntetés lelki intézményének (a lelkiismeretnek és a szorongásának) hordozója a felettes Én. A felettes Én kialakulásáról Freud a következőket mondja: „Lelkiismeret nincs bennünk kezdetől fogva, mint a szekszualitás. A kisgyermek tudvalevően amorális, nincsenek gátlásai gyönyörzésre törekvő rezdülétei ellen. Azt a szerepet, amelyet később a felettes Én vesz át, eleinte egy külső hatalom, a szülői tekintély játsza.” A szülő szeretetet von meg, fenýt és büntet. A szülői fenytéstől való „*reális* félelem az előfutárja a későbbi lelkiismeretfurdalásnak: ameddig

³² Uo. 69–70. o.

ez uralkodik, nem szükséges felettes Én-ről és lelkiismeretről beszélni.” A fejlődés során „a külső visszatartás belsővé változik, a szülői tekintély helyébe a felettes Én lép, amely aztán ugyanúgy figyel, irányítja és fenyegeti az ént, mint előbb a szülők a gyereket.” A felettes Én átveszi tehát a szülői hatalom szerepét, sőt módszereit is. A szülőkhöz való viszonyunk felettes Én-né való átalakulásának lényege az úgynevezett azonosítás, amin az Én-nek egy idegen énhez való hasonlóságát értjük; ennek következtében az első én úgy viselkedik bizonyos szempontból, mint a másik, utánozza azt, s bizonyos mértékben felveszi magába (az orális kannibalisztikus bekebelezés hasonlata nem véletlen!); az azonosítás valószínűleg a másokhoz való kapcsolódásunk legősibb alakja, s nem azonos a tárgyválasztással.” A fiú pl. az apjához hasonló akar *lenni*, és ezért meg kell változtatnia az Én-jét, vagyis utánozza apját. Amikor a fiú *birtokolni* akarja anyját, ilyen hasonulásra nincs szüksége, Ez a különbség az azonosítás és a tárgyválasztás között. Összegezően Freud a következőkben jelöli meg a felettes Én kialakulására vonatkozó felfogását: „A felettes Én-t úgy tekinthetjük, mint a szülőkkel való azonosítás egy sikerült esetét... Az Én-ben újonnan létesült fölérendelt hatóság a legszorosabb összefüggésben áll az *ödipusz-komplexum* sorsával, annyira hogy a felettes Én-t a gyermekkor ezen annyira fontos képződménye *örökösének tekinthetjük*. Az *ödipusz-komplexum* felszámolásával a gyermeknek a legerősebb tárgymegszállásáról kellett lemondania, amely a szülőkhöz fűzte, és ezen tárgyelvesztés kárpótlására megerősíti énjében a már valószínűleg régen jelenlevő azonosításokat. Ezen első eset olyan lényeges átalakulást hoz létre, mely döntő jelentőségű az én kialakulása szempontjából. Beható vizsgálatokból kiderült, hogy ha az *ödipusz-komplexum* leküzdése *tökéletlenül sikerült, a felettes Én ereje és fejlődése elsatnyul.*” Majd később még egyszer megismétli ugyanezt a gondolatot: „A felettes Én a hordozója az önmegfigyelésnek, a lelkiismeretnek és az ideálműködésnek. A gyermeki függés, az *ödipusz-komplexum* mint fontos biológiai és lélektani tények előfeltételei a felettes Én kialakulásának.”³⁴

Freud fejtegetését összefoglaló életművéből idéztük. A freudizmus fejlődésének erről az időszakáról helyesen állapítja meg Berencz János, hogy „e korszakban a pszichoanalízis sokoldalú kiterjesztésével együtt egyoldalúsága és túlzásai módszertanilag elmélyültek, mert egyrészt a normális emberekre is alkalmazta a pszichoanalízis tanításait és módszereit és másrészt a szekszualitást is túlzott mértékben, egyoldalúan tette magyarázó elvévé”.³⁵ Ennek a megállapításnak helyessége szembetűnő, hiszen az idézett freudi gondolatokban egy sor tárgyilag megalapozott és helyes megfigyelés mellett ott találjuk az *erkölcsi fejlődés* magyarázó elveként és alapjaként a szekszualitásra épülő *ödipusz-komplexumot*. A személyiségfejlődés *ödipusz-komplexum*-hoz kötöttségének elméletét alkalmazza a freudista kriminológusok már említett egyik csoportja. Az *ödipusz-komplexum* sikeres vagy sikertelen felszámolásától függ szerintük a személyiségfejlődés későbbi időszaka, a jellemfejlődés és a sikeres vagy sikertelen alkalmazkodás. A Glueck-házaspár vizsgálatai ezt a tévelt voltak hivatva bizonyítani. A vizsgálat eredménye szerint a negatív érzelmek külső feloldásra találhatnak (agresszív cselekmények), és ezzel a kriminális magatartással kerülnek el a szülők (különösen az apa) ösztönmegnyilvánulást korlátozó autoritása által egyébként szükségszerűen bekövetkező

³⁴ Uo. 74—80. o.

³⁵ Freud, mélylélektan, pedagógia. Eger, 1957. 80. o.

traumákat (elfojtás helyett kiélik ösztönéletük követelményeit). Andrew F. Henry ezt így magyarázza: „Az extraverzió egy közvetlen, a magatartás által megoldott feloldása a feszültségnek: az érzelmek és az ösztönök szabad folyását foglalja magába.”³⁶

A Glueck-házaspár vizsgálataiból levont következtetés – amely szerint „a kriminalitásnak egyik jellemzője a negatív érzelmek kifelé való kiélése, ennek oka viszont a hiányos képesség a külső megnyilvánulástól való tartózkodásra” – ellentmond a freudista kriminológia alaptételének, amely szerint a bűnözés = neurózis. A freudista Glueck-házaspár ugyanis ezzel éppen azt igazolta, hogy a bűnözés nem neurózis eredménye, hanem éppen a neurózis elhárításának egyik módszere. Természetesen ez a magyarázat még mindig a kórlélektan keretei között mozog. Figyelemreméltó azonban a vizsgálati anyagból az, amivel a gátló apparatus gyenge működését magyarázza: az autoritásra épülő apai fegyelmezés.

Gerd Biermann vizsgálatai ugyancsak az ödipusz-komplexum sikeres vagy sikertelen feloldása és a bűnözés közötti kapcsolatot érintik. A Glueck-házaspár vizsgálataihoz hasonlóan itt sem a bűnözés és az ödipusz-komplexum közötti összefüggés elemzése az érdekes, hanem sokkal inkább a vizsgálat mellékterméke: az ödipusz-komplexum sikeres feloldását gátló családi-nevelési módzerek káros hatásainak kimutatása: „A növekvő erkölcsi züllés a szülői, családi nevelés funkciójának csődjére vezethető vissza.”³⁷ Ez a megállapítás túl általános ugyan, de valóságos összefüggésre mutat rá.

Hans Zullinger e körben mozgó vizsgálatainak ugyancsak egy mellékterméke érdemel figyelmet. Eszerint „a későbbi szocialis betagolódás nehézségeinek oka a lelkiismeret fejlődését elősegítő azonosítási tárggyal (az apával vagy az anyával) való érzelmi kapcsolat hiánya”.³⁸

Az említett szerzők vizsgálatainak célja ennek igazolása volt: *ha az ödipusz-komplexum leküzdése tökéletlenül sikerült, akkor a felettes Én ereje és fejlődése elsatnyul*, tehát a gátló apparatus működése hibás. Ennek a tételnek az adott összefüggésben való vizsgálata felesleges, hiszen a bűncselekmény elkövetése valamilyen formában az erkölcsi tudat hibás vagy hiányos működését eo ipso bizonyítja, másrészt eltávolít a kriminológia alapkérdésétől: mi a bűnözés oka? A hibás vagy hiányosan működő gátló apparatus nem arra ad választ, hogy *mi motivál bűnözésre*, hanem csak azt mutatja, hogy valamilyen motiváló hatással szemben az erkölcsi ellenállóképesség nem elég erős. A bűn-oktannak azonban a *motiváló hatásokkal*, az okokkal kell foglalkoznia, nem pedig az okok hatását nem befolyásoló tényezőkkel. A freudista kriminológia ezek szerint vizsgálataival a kriminológia alapkérdésétől távolodik el.

Ha Freudnak a felettes Én kialakulására és működésére vonatkozó fejtegetéséről, a freudista kriminológusok vizsgálatainak anyagát magyarázó elemzéséről a freudista burkot eltávolítjuk, a magatartás determinációs folyamatának freudista magyarázó elvét lehámozzuk, számos értékes és valóságos problémát tartalmazó megállapítást találhatunk. Ilyen mindenek előtt a szülőkhöz való külső viszony belső „lekepeződése” és a szülői nevelés módszerének döntő hatása az erkölcsi érzelmek és a viszonyulási struktúra kialakulására. Az empirikus adatok elméleti magyarázata, a magatartás determinációjára vonatkozó egyoldalú és túlzott „ösztön-központúság” azonban elfogadha-

³⁶ Affekt, Interaktion und Delinquenz. Köln, 50. o.

³⁷ Uo. 34. o.

³⁸ Idézi Gerd Biermann i. m.

atlan számunkra. Az ösztönfejlődés és a személyiségfejlődés kapcsolatára vonatkozó freudista magyarázatból a többi között teljesen hiányzik a személyiségfejlődés konkrét *történelmi kötöttségre* való utalás is. Hogy ennek csak egy vonatkozására utaljunk: a gyermek és szülő viszonya a freudizmus gondolatmenetében csak egy — a történelmi fejlődés által nem érintett — családmodellt feltételez. A nő társadalmi helyzetének változásai kihatnak az anyai hivatás gyakorlására, a család struktúrájának változásai jelentősen módosítják a családi nevelés hagyományos módszereit, és ezzel megváltozik a családon belül az „érzelmi kötődés modellje” is, ami pedig a freudisták elméletében egyedül csak a polgári család viszonyainak sémája szerint képes a gyermek személyiségének fejlődését elősegíteni.

A szociológiai szemlélet hiánya — mint ebből a példából is látható — a lélektanban is megbosszulja magát, mert az ember *társadalmi* magatartásának lélektani magyarázata sem mellőzheti a társadalmi viszonyok adott rendjének és változásainak ismeretét. A freudista kriminológusok a polgári család apológiáját adják bűnoktani fejtegetéseikben, mert a személyiségfejlődéstől idegen és ezt megghiúsító jelenségként értékelnek minden olyan változást, amely a hagyományos polgári család kereteit, viszonyait megbontja. Így pl. a gyermekek nevelésében a társadalmi nevelés különböző formái jelentőségének növekedését és a családi nevelés jelentőségének csökkenését olyan jelenségként értékelik, amely a személyiségfejlődést infantilis fokon rögzíti (szülőimágók hiánya stb.).

9. A nem ortodox freudista kriminológusok második csoportja, mint már említettük, az ösztönélet követelményeinek megghiúsulását tekinti bűnözést előidéző oknak. Ez az elmélet az úgynevezett *frustráció-elmélet*ként vált közismertté. Eszerint a bűnözővé válás mechanizmusa a következő: az ösztönös törekvések megghiúsítása kiváltja a gátló tényezők elleni haragot, a harag pedig agresszióra készít. *A kriminalitás nem más, mint az ösztönös vágyak megghiúsítására adott agresszív válasz-reakció.* Ennek az elméleti sémának — ha eltekintünk az ösztönös indítékok ellenállhatatlanságának, továbbá az ösztönök szekszualitásban való feloldásának freudista képzetétől — van létjogosultsága az indulati bűntettek körében. Ha azonban nem egyszerűen a bűnözővé válás *individuális folyamatára* korlátozzuk figyelmünket, hanem a bűnözésre mint társadalmi és tömegjelenségre gondolunk, akkor kézenfekvő ennek az elméleti sémának a torzítása. A bűnözés oktanában ugyanis a kérdés lényege éppen abban van, hogy milyen szükségletek megghiúsítására kerül sor, melyek a szükséglet-megghiúsítás konkrét társadalmi körülményei, milyen társadalmi viszonyok akadályozzák a szükségletek társadalmilag elfogadott formában való kielégítését. Látható, hogy a bűnözés oktanában a bűnözővé válás individuális folyamatának pusztán pszichológiai megragadása éppen a bűnözés lényegének, társadalmi természetének és társadalmi meghatározottságának kérdéséről tereli el a figyelmet.

A freudista elmélet szóbanforgó változatával kapcsolatban a polgári lélektan bírálata is helytállóan állapítja meg: „Minthogy a freudizmus túlzott jelentőséget tulajdonított a biológiailag adott ösztönzéseknek és nem veszi elegendően számításba az emberek társadalmilag meghatározott törekvéseit és értelmi megnyilvánulásait, ez a problémának nem kielégítő megfogalmazásához vezetett.”³⁹ Az említett irány szabadulni igyekezvén Freud túlzottan

. H. O ³⁹Mowrer: Frustration and Aggression. Encyclopedia of Criminology. 524. o.

egysíkú magyarázó elvétől, a frustráció fogalmát az ösztönös törekvésekről átvitte minden egyéb „alapvető lelki szükségletre”. Így pl. a gyermekszeretet szükségletének és gyengédségigényének „frustrálása” érzelmi elsívárláshoz, majd a külvilág felé fordított kriminális agresszióhoz vezet. Az alapvető lelki szükségletek kielégítésének megghiúsítása azonban túlzottan általános kategória, és nem jut benne hely annak elemzésére, hogy az egyes szükségletek speciális természete milyen. Így azután például egyes nyugati kriminológusok Karlsruhe-ban, 1957-ben a kriminalitás alapokának a „vallási szükségletek kielégítésének akadályából adódó frustrációt” tekintették.⁴⁰ Az alapvető lelki szükségletek kategóriájában így fér meg egymás mellett a szeretetigény, a vallásos vágy, sőt az igazságosság és a jobbiztonság igénye is, amelynek megghiúsítása állítólag agresszív válasz-reakcióként kiváltaná a kriminalitást. Egyébként míg a frustráció elmélete kezdetben csak az ösztönélet követelményeinek megghiúsítását tekintette a bűnözés alapokának, ma már elhagyta az elméleti séma kidolgozásának eredeti talaját, egyetemes szociológiai aspektusú elméletként lép fel. Erről mondja helyesen R. Lange, hogy „a frustráció fogalma a kriminológiában alkalmazva eleve anakronisztikus volt. Ha az ösztönös vágyak elnyomása és a tekintély kényszere eltűnik, a frustációnak is meg kell szűnnie. A frustráció fogalmának hívei azonban — észrevétlenül álláspontot változtatva — azt hangsúlyozzák, hogy korunk elsőrendű frustráló tényező, mert az érzelmi élet elsívárosodásához vezet.”⁴¹ A kritika teljes mértékben jogosult. Gondoljunk csak pl. az amerikai ifjúság korlátozásmentes életére és az ösztönös vágyak kielégítését nem gátló nevelési rendszerére. Ez az ifjúság szabadon kiélheti vágyait, a pedagógiai tekintély korlátozó szerepet nem játszik, tehát nem „frustrált ifjúság”, és mégis ennek az ifjúságnak a körében leggyakoribb jelenség a bűnözés.

A freudista kriminológusok szóbanforgó csoportjának kétségtelen érdeme, hogy felhívta a figyelmet az infantilis fokon rögződött személyiség és a regresszió (alacsonyabb személyiség-szerveződési fokra való visszahanyatlás) összefüggésére a kriminalitással.⁴² A bűnözés oktana szempontjából azonban a kérdés jelentősége másodlagos, illetve elhanyagolható. Ezekben az esetekben ugyanis *nem kriminalitással* állunk szemben, hanem beteg személyiségek excessusaival. A körlelektan vizsgálódási tárgya nem azonosítható a kriminológia tárgyával (beszámítható és felelőssé tehető emberek bűncselekményeivel).

A freudista kriminológusok szóban forgó csoportjának elméleti formuláját (megghiúsulás — harag — agresszió — kriminalitás) a fiatalok bűnözéssel foglalkozó magyar lélektani irodalom is felhasználta a jelenség okainak elemzésében. A kriminalitás mögötti jellegzetes érzelmi, indulati állapotot az jellemzi — olvashatjuk az e tárgyban megjelent összefoglaló munkában —, hogy „a reaktív depresszió s a kifelé fordított gyűlölet és bosszú érzése dominál” — majd később — „a kriminalitás keletkezésében döntő tényező a jellegzetes agresszív és depresszív érzelmi, indulati állapot s az azok elfojtásából származó érzelmi elsívárlás, továbbá a pozitív érzelmeknek a külvilágtól való vissza-

⁴⁰ R. Lange: Wandlungen in den Kriminologischen Grundlagen der Strafrechtsreform. Karlsruhe, 1960. 374. o.

⁴¹ Uo.

⁴² Ennek kitűnő összefoglalását adja F. Alvin: Délinquance infantile et délinquance juvenile du point de vue de psychanalyse. (Revue Internationale de Criminologie. 1961. okt. — dec. 269—281. o.)

vonása”⁴³ A probléma itt kettős. A szerző *ugyanazeket* a jellegzetességeket a nem bűnöző, hanem veszélyeztetett gyermeknél is kimutatja. Ez az érzelmi-indulati háttér tehát nem jellegzetesen *kriminális* háttér. A bűnözővé válás specifikus pszichés folyamatainak megragadása ezek szerint nem sikerült. Ebből levonhatunk egy általánosabb elméleti következtetést is: A bűnözés társadalmi, társadalmilag determinált jelenség, és ez megmutatkozik abban is, hogy elméleti tükrözésében a pszichológiai módszerek még a *bűnözővé válás individuális folyamatának jellemzésére sem elegendők, mert a bűnözés lényege nem pszichés előzményében és lefolyásában, nem érzelmi-indulati háttérben, hanem társadalmi természetében, társadalmi hatásaiban és társadalmi értékelésében van*. Ezért voltak kudarcra kárhozhatóak azok az elméleti törekvések (az úgynevezett pszichogenetikus elméletek), amelyek a bűnözők specifikus kriminális alkatának jegyeit próbálták kimutatni. Az idézett fentebbi megállapítás formális-pszichológiai megállapítás, amely fel sem veti a bűnözővé válás individuális folyamatának legfontosabb kérdését: a magasabbrendű erkölcsi érzelmek és az erkölcsi világkép *tartalmi* kérdéseit. A bűnözővé válás individuális folyamatában azonban éppen ezeknek a tartalmi kérdéseknek van jelentőségük, mert csak ezek képesek közelebről jellemezni a bűnözés pszichés lefolyását: a bűnözés motivációját, illetve a bűnöző sajátos, az elkövetett cselekményt igazoló vagy igazolni akaró erkölcsi nézeteit. Véleményem szerint a szóban forgó munka — bár a bűnözés oktanában téves álláspontot követ — egy jelentős és igen fontos kérdésben figyelemre méltó eredményeket produkál. Ismeretes, hogy a fiatalokéknak a társadalmi következményekhez és normákhoz való viszonya elsősorban érzelmi-affektív viszony. Ezért ha a követelmények és a normák teljesítésének készsége (az érzelmi érdekelttség) megrokkant, ez a hibás erkölcsi fejlődés egyik fontos tényezője. Ebben a problémakörben a szóban forgó munka kitűnő elméleti összefoglalást nyújt.

10. Már utaltunk arra, hogy a freudizmus és a freudista kriminológia egyik jellegzetessége a *normaellenesség*. A freudista neurózistatan szerint a neurózisok genézisében a traumatizáló, gátló és elnyomó normának vezető szerepe van. Ezt a szerepet tulajdonítja a freudizmus a normáknak akkor is, amikor a gyermek fejlődésével, vagy a személyiség struktúráltságával, avagy a pedagógiával kapcsolatban fejti ki nézeteit. A freudizmus normaellenessége igazán csak a kriminológiában mutatkozott meg. A freudista kriminológia átfogó normaellenes programot dolgozott ki. A freudista kriminológia alapozta meg elméletileg a „büntetés helyett gyógyítsunk, gyógyneveljünk” igen nagy hatású jelszó büntetőpolitikai programját. Ennek a büntetőpolitikai programnak a freudista bűnoktannal való összefüggése kézenfekvő: a bűnözés neurótikus jelenség, a bűnözővé válás folyamatában a neurótikus zavarok döntő szerepet játszanak, tehát a bűnözésre való eddigi hibás (büntetéssel való) reagálást pszichoterápiai kezeléssel kell felváltani.

Mielőtt ennek a büntetőjogi programnak elméleti és gyakorlati tarthatatlanságára rámutatnánk, röviden utalunk arra, hogy a freudizmus normaellenességének *pszichoterápiái* következményeivel az utóbbi időben egyre több pszichiáter fordul szembe. O. H. Mowrer pl. ezt írja: „A fegyelem problémáját illetően a legutóbbi években sok zavar keletkezett a szülők, a nevelők és a felelőtlenül viselkedő felnőttek ellenőrzésével, javításával foglalkozó személyek

⁴³ Gyermek- és ifjúságvédelmi ismeretek II. Veszélyeztetett gyermek. Bp. Tankönyvkiadó, 1961. György Júlia munkája. 117. és 118. o.

felfogásában. Némelyek — a freudizmus nyomán — addig a felfogásig jutottak el, hogy minden fegyelem káros és veszedelmes az egészségre. A kérdés azonban nem az, hogy a fegyelem jó-e vagy rossz, szükséges-e vagy sem, hanem az, hogy társadalmilag elkerülhetetlen.” Ennek kapcsán pedig a pszichiátria kezdi revideálni a freudizmus nyomán eléggé elterjedt felfogást, mely szerint „a neurótikus agressziója a mások által okozott frustáció folytán keletkezik, és az a felfogás kezd kialakulni, hogy itt inkább arról van szó, hogy nem az ösztönös szükségletek kielégítésének hiányából, hanem az erkölcsi követelmények sikertelen érvényesítéséből eredő kudarcok folytán keletkezett neuroziszokat élék ki agresszió útján”.⁴⁴ Alexander és French a nagy feltűnést keltett munkájában⁴⁵ a freudizmusnak éppen az általunk kifogásolt normaellenességével száll szembe, mert ez a teljes felelőtlenség beteges és a gyógyítás szempontjából káros légkörét szuggerálja, „A pszichoanalízis elmélete és gyakorlata gyakran bátorítja a neurótikusokat, hogy mély narcisztikus regresszióban keressenek menedéket, aminek során úgy szemlélik magukat, mint egy túl szigorú és ostoba nevelés áldozatait, és nem úgy, mint olyan személyeket, akik nem tanulták meg az érett felnőttek viselkedését.” A freudizmus ezek szerint finoman kifejtett öngazolás az éretlen és neurótikus elemek antiszociális viselkedése számára. A büntetőjogi gyakorlatban számos példát találunk erre a nyugati irodalomban, ahol a fiatalok bűnözők egyenesen támadó fellépéséről kapunk tudósítást azzal a következtetéssel kapcsolatban, hogy őket — bár bűncselekményt követtek el — ne büntessék meg, hanem gyógyítsák mert — úgymond — ők betegek, de nem bűnözők.

A bevezetésben említettük, hogy a mélylélektani nézeteket tükröző hazai irodalmi termékek nem állnak meg a fiatalok bűnözés oktatásának keretei között, hanem egy büntetőpolitikai program alapjait is körvonalazzák. A már idézett összefoglaló kiadványban pl. ezeket olvashatjuk: „A bűnöző gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos intézkedések jövő fejlődése abban az irányban kell, hogy haladjon — és halad is —, hogy a bűnöző gyermeket éppúgy nevelési, helyesebben — minthogy már elhibázott nevelésű gyermekekről van szó — átnevelési és gyógynevelési problémának tekintsük, mint minden más ideges vagy elhibázott nevelésű gyermeket. Helyes tehát, hogy a gyermekek és fiatalok disszociális tetteivel elsősorban a gyermekvédelmi és pedagógiai szervek foglalkozzanak. Súlyosabb büntetteknel a tényállás körülményeinek tisztázása s a gazdasági jóvátételek stb. problémái természetesen továbbra is a megfelelő bűnüldöző hatóságokhoz kell, hogy tartozzanak. Magának a gyermeknek vagy a fiataloknak reszocializálása azonban a különböző intézmények keretei között is mindenkor csak nevelői, gyógynevelői, vagy pszichiátriai feladat lehet, függően a crimen mögött levő jellemfejlődési zavar súlyosságának fokaitól.”⁴⁶

A fiatalok bűnözőkkel kapcsolatos intézkedések azonban — helyesen — nem ebben az irányban fejlődtek. A nemrég megjelent új büntető törvénykönyv nem engedi megkerülni a felelősséget és a felelősségrevonás kérdését, hanem az alkalmazott intézkedések központi magjának a felelősségrevonást és a felelősségre nevelést tekinti. Az analitikus pedagógia reszocializálásáról beszél, ennek a reszocializáló programnak azonban belső ellentmondása az,

⁴⁴ O. H. Mowrer i. m. 528. o.

⁴⁵ Psychoanalytic Therapy. (Idézi Mowrer i. m. 521. o.)

⁴⁶ György Júlia i. m. 119. o.

hogy a jogi norma, a társadalmi követelmény megkerülésének csak formális jelentőséget tulajdonít, és a betegségkép szuggerralásával az átnevelés alapját, a felelősségérzetet semmisíti meg. A reszocializálás alapja azonban csak a társadalmi követelmények feltétlen érvényességének elismerése és a felelősség érvényesítése lehet. Valóban igaz, amit Makarenko ebben a tárgyban mond: minden meggyőzéssel való manipuláció cinizmushoz vezet és a hibás viszonyulási struktúra továbbfejlődését segíti elő. A freudista gyógynevelő program éppen ezért a gyakorlatban hatástalannak mutatkozott éppen azokban az országokban, ahol a bűnözés elleni küzdelem intézményeit ennek alapján rendezték át. „A kriminálistatistika azt bizonyítja, hogy éppen azokban az országokban, ahol már évtizedekkel ezelőtt helyettesítették a büntetőjogot igazgatási és orvosi kezeléssel, a bűnözés szembeszökő módon növekszik.”⁴⁷

Az utóbbi időben — éppen ezekből a kudarcokból okulva — a freudista kriminológusok visszakozót fújnak. A visszakozó azonban nem az elméleti alapok revidálását jelenti, hanem mindössze azt, hogy engedményeket akarnak tenni a reszocializálás megalapozásában a felelősséget érvényesíteni kívánó büntetőjogi álláspontnak. Meglepő érvelést használnak ennek során. Azt igyekeznek bizonyítani, hogy a bűnözők betegek ugyan, de ez a betegség nem érinti felelősségüket, a felelősség ugyanis nem orvosi, hanem jogi kérdés. A kriminális cselekményekben megnyilvánuló „tudatalattivá vált ösztön-impulzusok az *elfojtás* eredményei. Az elfojtás azonban szembehelyezkedést, *tudatos állásfoglalást* feltételez. Ezért az ember tudatalatti, elfojtott impulzusaiért *felelőssé tehető*. A *betegségért* tehát a pszichoanalitikus neurozistan szerint *bűnösség terheli* a beteget.”⁴⁸ A büntetőjog felelősségelmélete azonban idáig már nem követheti a freudista kriminológiát!

11. Befejezésül szükségesnek véljük még a következőket elmondani. A freudista nézetek jelentkezését a fiatalok bűnözésének oktanában a megindult marxista kriminológiai kutatások szociológiai szemléletével szemben kialakult válaszreakciónak, a pszichologizmus válaszreakciójának tekinthetjük. Ettől függetlenül azonban úgy véljük, hogy a freudista nézetek jelentkezése valóságos, és a marxista elmélet által még kielégítően meg nem oldott kérdések köré csoportosul, tehát *tárgyilag* indokolt kérdéseket vet fel. Ilyen kielégítően meg nem oldott kérdés pl. az ember ösztönéletének kérdése, az emocionális és tudatos indítékok viszonya és dinamikája, a bűnözővé válás individuális folyamata és a bűnözés mint társadalmi (tömeg-) jelenség kapcsolata. Az ezekre a kérdésekre adott marxista válasz végleg eldőnti majd a freudizmus sorsát hazánkban: a kérdések kielégítő megoldásáig azonban az empirikus kutatások irányát a freudizmus helytelen irányba fordítaná. A freudista kriminológia és büntetőpolitikai program elméleti tarthatatlanságát a nyugati országok gyakorlata bizonyítja, a marxista felfogás helyességét pedig azok a sikerek igazolják, amelyeket a fiatalok bűnözés csökkenő dinamikájának kialakításával elértünk.

⁴⁷ R. Lange i. m. 362. o.

⁴⁸ Hans Göppert: Zur Psychotherapie jugendlicher Rechtsbrecher (Kriminalbiologische Gegenwartsfragen.) Stuttgart, 1958. 3. Heft, 56. o.

ТЕОРИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В ФРЕЙДИЗМЕ

Андраш Сабо

Автор присоединяется к критике, касающейся идеологических-философских основ фрейдизма, и попытается критически опровергнуть теорию фрейдистской криминологии. Успехи фрейдизма в криминологии обусловлены прежде всего иррациональными, индетерминистскими элементами теории, поскольку самая явная тенденция западной криминологии заключается в антидетерминизме. Характерной чертой криминологии фрейдизма является психологизм в сочетании с антисоциологизмом. Опираясь на теоретическую базу и методы этого психологизма, фрейдистская криминология игнорирует общественное содержание и характер общественного явления преступности, рассматривая ее просто как невроз поведения. Средством неправильного отождествления преступности с неврозом является специфический клиницизм. Для криминологии фрейдизма анализ клинического случая является методом обхода необходимого группового социологического исследования преступности, как массового явления. Им охватываются лишь невротики-преступники доступные для клинической практики, из получаемых таким образом результатов выводятся криминологические заключения, относящиеся ко всему комплексу преступности.

Автор критикует спекулятивную концепцию фрейдистской теории личности, являющуюся, по существу, отрицанием учения материалистической психологии об общественной детерминированности личности. Логическим следствием этого спекулятивного индивидуалистского понятия человека является и вражеское отношение фрейдизма к нормам. Это отношение подробно развито в криминологии фрейдизма, следствием чего является и односторонность криминологической программы, направленной на преодоление преступности. Однако, ограничение борьбы против преступности психотерапевтическим лечением преступника, это — ошибочная программа. Фрейдистская криминологическая программа потерпела поражение именно в тех странах, где отказались от юридического и криминологического педагогического подхода, заменяя его психотерапией.

Автор статьи отвергает криминологические последствия фрейдистских взглядов, появившихся в венгерской литературе по криминологической психологии. Однако, он признает объективную обоснованность проблем, выдвинутых в этих публикациях, ввиду того, что марксистская психология в отношении многих вопросов еще не высказала свои положения. Для марксистской криминологии единственным возможным путем подхода к преступности как общественному явлению является социологический метод, равносильный отказу от психологического толкования общественных явлений.

THE FREUDIAN THEORY OF CRIME

by András Szabó

The study combines those objections dealing with the fundamentals of Freudian philosophy and ideology and in his criticism he attempts to supercede Freud's theory of crime. The success of Freudism in modern criminology can be attributed largely to its rational indeterminist elements, for the main tendency of Western criminology is indeterminism. A characteristic feature of Freudian criminology is psychologism joined with anti-sociological features. Using the methodology and theory of psychologism it circumvenes the social aspects of crime and its nature as a social phenomenon and simply declares crime a behavioral neurosis. The most important means of the false identification of crime and neurosis is the characteristic clinical view. From the standpoint of Freudian criminology the clinical case study is a method of bypassing the necessary group studies for the sociological approach to crime as a mass phenomenon. The scope of case studies includes only those neurotic criminal cases available to clinical study. From these results the conclusions were extended to crime in general. The study criticizes the speculative theory of personality of Freudian psychology which, for the most part, denies the materialistpsychological thesis that personality is socially defined. The logical result of this speculative individualist view of the human psyche is that Freudianism is against norms. This tendency was fully elaborated in Freudian criminology and resulted in, among others, the one-sidedness of the criminological programme to overcome crime. But to

narrow down the fight against crime to psychotherapy of the offender is wrong and the Freudian programme was defeated in those countries where the legal and criminal pedagogical treatment of the various categories of criminals was abandoned and substituted by psychotherapy.

The study rejects those conclusions of Freudian views appearing in the Hungarian literature of criminal psychology, but admits that the problem raised in these publications may be accounted for because Marxian psychology did not take a stand in several questions. Marxian criminology must approach crime as a social phenomenon and study it through sociological methods, thus rejecting the psychological explanations of social phenomena.